

УДК 811. 111'42

РОЛЬ ЗАГАЛЬНОНАУКОВИХ МЕТОДІВ У ДОСЛІДЖЕННІ АНТИКОНЦЕПТІВ

Давидова Т. В.

Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка

Стаття присвячена антиконцептам як одному з актуальних питань когнітивної лінгвістики. У статті здійснено спробу інвентаризувати та систематизувати існуючі загальнонаукові методи, адаптувати їх до сфери лінгвокогнітивних розвідок та визначити їх роль у дослідженні антиконцептів.

Ключові слова: антиконцепт, когнітивна парадигма, метод.

Статья посвящена антиконцептам как одному из актуальных вопросов когнитивной лингвистики. В статье осуществлена попытка инвентаризировать и систематизировать существующие общенаучные методы, адаптировать их к сфере лингвокогнитивных исследований и определить их роль в изучении антиконцептов.

Ключевые слова: антиконцепт, когнитивная парадигма, метод.

The article is devoted to the problem of anticoncepts – one of the vital points of cognitive Linguistics. An attempt was made in the article to specify the role of General Scientific Methods in the sphere of Anticoncepts Investigation.

Key words: anticoncept, cognitive paradigm, method.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Новітнім напрямком сучасних лінгвістичних досліджень стала когнітивна парадигма, у межах якої вивчаються способи систематизації та конденсації накопичених у культурній спільноті знань про навколишній світ, їх категоризація у мові та зв'язок з ментальними структурами людського мозку (В. І. Карасик, О. С. Кубрякова, О. О. Селіванова, І. А. Стернін, В. М. Телія та ін.). Носіями кодової інформації про об'єктивну реальність у мові та мисленні конвенційно вважають концепти (С. Г. Воркачов, В. З. Дем'янов, О. М. Кагановська, З. Д. Попова, О. С. Кубрякова) та антиконцепти (Ю. С. Степанов, В. Ф. Новодранова).

Аналізуючи останні дослідження та публікації, можна з певністю констатувати той факт, що окремі концепти досить плідно вивчалися у когнітивній лінгвістиці (Л. О. Анопіна, Н. О. Бігунова, О. О. Близнюк, І. В. Ігнатова, О. М. Кагановська, А. С. Персиніна, Є. А. Пименов та ін.), на протигагу від антиконцептів, які перебувають у стані становлення на сучасному етапі розвитку науки. Наразі виникає потреба у систематизації отриманих знань щодо концептів та антиконцептів, чим визначається **актуальність** нашої наукової розвідки.

Для дослідження антиконцептів як комплексного явища застосовуємо комплекс методів. У зв'язку з цим **метою** цієї праці є визначення ролі загальнонаукових методів у дослідженні антиконцептів. Для досягнення поставленої мети передбачається розв'язання наступних **завдань**: 1) інвентаризувати та систематизувати існуючі загальнонаукові методи; 2) адаптувати їх до сфери лінгвокогнітивних розвідок, простежити їхню значимість для аналізу антиконцептів. **Об'єктом** наукового пошуку стають ідіоспецифічні антиконцепти, а **предметом** – методи їх дослідження на **матеріалі** художніх творів Вікторіанської доби.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розпочате дисертаційне дослідження передбачає використання *загальнонаукових* та *конкретнонаукових* лінгвістичних методів.

Загальнонаукові методи, на нашу думку, допоможуть встановити зв'язок між філософським і спеціальнонауковим знанням [6, с. 83], а саме:

- вивчити загальнонаукову методологію для визначення антиконцепта як лінгвістичного явища;
- з'ясувати природу антиконцепта, спираючись на загальнонаукове філософське знання;
- виявити закономірності утворення протилежностей, закладені у способі людського мислення;
- вивчити способи об'єктивації протилежностей реального світу у людському мозку;
- зрозуміти механізм формування антиконцептів у свідомості людини внаслідок контрастивного пізнання нею світу;

У статті оглядово представлено загальнонаукові методи, придатні для аналізу антиконцептів художнього твору. Серед них передбачаємо використання наступних: аналітичні та синтетичні, індуктивні та дедуктивні, методи абстрагування та аналогії, моделювання, ідеалізації та формалізації, спостереження та порівняння, протиставлення, обчислення та узагальнення. Не виключено також використання гіпотетичного та системного методів.

Аналітичні методи супроводжують мисленнєві операції розкладання об'єкта на складові з метою вивчення елементів його структури [6, с. 83].

Синтетичні методи забезпечать зворотній процес мисленнєвого з'єднання складових компонентів об'єкта (у нашому випадку антиконцепту) для утворення його цілого/загального образу, адже антиконцепт розглядається нами як цілісний мисленнєвий образ, що утворюється як результат напівсвідомого зіставлення людиною об'єктивованих у її свідомості протилежних / контрастних предметів і явищ навколишнього світу [4].

Метод *дедукції* (ланцюг логічних умовиводів від загального до часткового) залучено для побудови гіпотетичних постулатів, тверджень чи аксіом про антиконцепт найбільш загального наукового характеру, що, внаслідок проведення серії дослідницьких операцій, надають змогу встановити наявність прогнозованих властивостей у часткових випадках вербалізованих антиконцептів.

Індуктивний метод, нерозривно пов'язаний із попереднім, гарантує можливість, за умов залучення мовного фактажу, сконструювати ряд логічних умовиводів від конкретного до загального та на їх основі вивести гіпотезу теоретичного характеру [6, с. 83], що надає змогу побудувати теоретичні моделі антиконцептів.

Метод *абстрагування*, заснований на формуванні образу об'єкта, яке здійснюється шляхом уявного виділення низки суттєвих ознак, зв'язків та відношень і відволікання від несуттєвих властивостей [6, с. 84], використовується для створення умовивідних уявлень про антиконцепт як мовно-мисленнєву одиницю репрезентації людських знань з метою подальшого моделювання структур свідомості і доведення взаємозв'язку між мовними одиницями та їх ментальними корелятами.

Методи *ідеалізації, моделювання* та *формалізації* як основні операції концептуального аналізу (О. В. Селіванова, С. А. Жаботинська) застосовуються для заміщення реального об'єкту, що є ідеальною, а не матеріальною і не фізичною сутністю, для побудови абстрактної моделі антиконцепту і вивчення його сутнісних ознак та закономірностей функціонування.

Метод *узагальнення* як один з різновидів абстрагування має на меті уможливити класифікацію уявних образів предметів чи явищ з метою їх подальшого групування та надає досліднику можливість на основі певних узагальнень зробити висновки про характерні особливості, властиві всім компонентам даного класу [там само].

Гіпотетичний метод залучено для проектування мовно-мисленнєвих моделей людської когніції, в якій беруть участь антиконцепти, та для передбачення можливих результатів дослідження.

Системний метод як сукупність методологічних засобів і процедур, спрямованих на реалізацію системного підходу, також є невід'ємним у дослідженні антиконцептів, оскільки останні являють собою комплексне явище з сукупністю структурних елементів і зв'язків між ними, виявлення яких потребує ряд поступових дій та операцій, що надають змогу сформувавши представлення про досліджуваний об'єкт як систему, властиву не лише певному ідіостилі, а й характерні всій творчості Вікторіанської доби.

Усе вищесказане забезпечує діалектичне розуміння загальнонаукових теоретичних методів як засобів відтворення або відображення конкретного у мисленні дослідника і є важливим етапом процесу пізнання при переході від чуттєвого сприйняття до уявного образу [6, с. 85-86].

Метод *спостереження* сприятиме проведенню дослідження на емпіричному рівні, коли вербалізовані антиконцепти фактично втілені у текстових фрагментах, і, за відсутності інших способів доведення чи спростування попередніх гіпотез, мовний матеріал – чи не єдиний спосіб вивчення матеріалізованого варіанту антиконцептів.

Разом з цим, метод *порівняння* (як пізнавальна операція, що лежить в основі судження про подібність чи відмінність об'єктів [5, с.22; 6, с. 98]) з елементами *протиставлення* (або *опозитивний метод* [5, с. 20; 7, с. 212]) використовується нами при зіставленні текстових лексичних одиниць з антонімічним значенням для встановлення пар антиконцептів, а також для диференціації значень синонімічного ряду лексем, що уможливають вербалізацію антиконцептів і утворюють полярні концептосфери людської свідомості.

Видається ймовірним залучення статистичних методів [5, с. 9], основним серед яких є метод *обчислення*, що допоможуть з'ясувати частотність трапляємості вербалізованих антиконцептів у досліджуваних текстах і підрахувати можливі похибки результатів дослідження.

Таким чином, зазначені емпірико-теоретичні загальнонаукові методи мають супроводжувати наукове дослідження на всіх рівнях і забезпечать його об'єктивні результати.

Висновки. У статті оглядово представлено загальнонаукові методи, придатні для аналізу антиконцептів художнього твору. У результаті їхньої інвентаризації та систематизації виявлено аналітичні та синтетичні, індуктивні та дедуктивні, методи абстрагування та аналогії, моделювання, ідеалізації та формалізації, спостереження, порівняння, протиставлення, обчислення та узагальнення, запропоновано гіпотетичний та системний методи дослідження антиконцептів.

Залучені до аналізу методи уможливили вивчення загальнонаукової методології для подальшого визначення антиконцепту, розуміння його природи з огляду на загальнонаукове філософське знання, виявлення закономірностей утворення протилежностей в об'єктивному світі, що закладено у способі людського мислення вивчення. Усе це дозволило вивчити способи об'єктивації протилежностей реального світу у людському мозку, зрозуміти механізм формування антиконцептів у свідомості людини внаслідок контрастивного пізнання нею світу та спроектувати когнітивні мовно-мисленнєві моделі існування антиконцептів у людській свідомості.

Окрім загальнонаукових, для аналізу антиконцептів використовуються також спеціальні *конкретнонаукові* методи, а саме: поетико-когнітивний, семантико-когнітивний, концептуальний, компонентний, кількісний, контекстуально-інтерпретативний та лінгвокогнітивний аналіз, проте останні є метою іншої статті.

Література

1. Апресян Ю.Д. Идеи и методы современной структурной лингвистики исследований (краткий очерк) / Апресян Ю.Д. – М. : Просвещение, 1966. –302 с.
2. Архипов И.К. Природа концепта и методы его изучения / И.К.Архипов // Концептуальный анализ языка: современные направления исследования: [сб. науч. трудов / РАН. – Ин-т языкознания]. – М.-Калуга : Эйдос, 2007. – С. 33-42.
3. Беляевская Е.Г. Концептуальный анализ: модифицированная версия методов структурной лингвистики? / Е.Г. Беляевская // Концептуальный анализ языка: современные направления исследования: [сб. науч. трудов / РАН. – Ин-т языкознания]. – М.-Калуга : Эйдос, 2007. – С. 60-69.
4. Давидова Т.В. Статус антиконцептів у сучасній лінгвістиці / Т.В. Давидова // Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. – Вип. 439-440 : Германська філологія. – Чернівці : ЧНУ, 2009. – С. 111-116.
5. Иванова Л.П. Методы лингвистических исследований: уч. пособие / Иванова Л.П. – К. : ІСДО, 1995. –88 с.
6. Клименюк О.В. Методологія та методи наукового дослідження: навч. посібник / Клименюк О.В. – К. : Міленіум, 2006. – 186 с.
7. Степанов Ю.С. Методы и принципы современной лингвистики. Изд.3е, стереотипн. / Степанов Ю. С. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 312 с.
8. Степанов Ю.С. "Понятие", "Концепт", "Антиконцепт". Векторные явления в семантике / Ю.С. Степанов // Концептуальный анализ языка: современные направления исследования: [сб. науч. трудов / РАН. – Ин-т языкознания]. – М.-Калуга : Эйдос, 2007. – С. 19-26.